

Yayın Geliş Tarihi: 25.11.2015
Yayın Kabul Tarihi: 03.02.2016
Online Yayın Tarihi: 13.06.2016

Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Cilt:31, Sayı:1, Yıl:2016, ss. 201-226

Avrupa Birliği ve Sahra-altı Afrika Arasındaki Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının Ekonomik Etkilerinin İncelenmesi*

Metin PİŞKİN¹

Öz

Bu çalışmada Sahra-altı Afrika ile Avrupa Birliği arasında karşılıklı ticaretin serbestleşmesini hedefleyen Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının etkileri ölçülmeye çalışılmaktadır. Çalışmada karşılıklı ticaretin serbestleşmesi sonucu Afrika ülkeleri ne kazanacak ve ne kaybedecek?, bu anlaşmaların bölge ülkelerin refah seviyesine etkisi ne olacak?, bu anlaşmaların ticaret yaratımı ve ticaret saptırıcı gibi etkileriyle ticaretin hacmi ne yönde şekil alacak?, ve son olarak, tarifelerin kaldırılmasıyla kamu gelirleri nasıl etkilenecek? şeklindeki sorulara cevap aranmaktadır. Elde edilen bulgular göstermektedir ki karşılıklılık prensibi ile iki bölge arasındaki ticaretin hacmi genişliyor gibi görünse de (özellikle AB lehine) bu anlaşmanın ticaret saptırıcı etkileri nedeniyle Afrika içi ticaretin olumsuz etkilenecek bölgesel bütünleşme çabalarının önünde önemli bir sorun teşkil edebileceğidir. Bir diğer önemli sonuç, AB'nin bölgeye olan ticaretindeki atış ve bu ticaret yaratımının etkisiyle oluşan genişlemenin Afrika ülkeleri adına refah arttırıcı bir etkiye sahip olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Afrika Ekonomisi, Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları, Kısmi Denge Analizi

JEL Sınıflandırma Kodları: O55, F15, C63

Investigation of Economic Impacts of Economic Partnership Agreements between Sub-Saharan Africa and European Union

Abstract

This study tries to quantify the economic effects of Economic Partnership Agreements (EPAs) which have been negotiating between sub-Saharan Africa (SSA) and European Union (EU). The study addresses the following questions: How are African countries likely to gain or lose from a bilateral trade liberalisation between Africa and the EU?, what are the welfare implications for the African countries from the EPAs?, how will the formation of EPAs affect trade expansion through trade creation and trade diversion effects?, what are the potential fiscal implications of the EPAs. Even though the full reciprocity principle appears to be trade expanding (singularly infavour of EU), this study indicates that it will pose serious implications for deepening of regional integration in Africa because of trade diversion effect between African countries. Another key finding is welfare effect through the way of trade expansion between EU and SSA.

Keywords: African Economy, Economic Partnership Agreements, Partial Equilibrium Analysis

JEL Classification Codes: O55, F15, C63

* Bu çalışma Galatasaray Üniversitesi'nde iktisat yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiş bir çalışmaya dayanmaktadır. Galatasaray Üniversitesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Burak Gürbüz'e yaptığı değerli katkılardan ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

¹ Araş. Gör., İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü, piskinm@itu.edu.tr

1. GİRİŞ

Sahra altı Afrika üst ve orta gelir grubundaki ülkeler için genç nüfusu ve artan işlenmiş mal talebiyle adeta büyüme havzası olarak görülmektedir. Mesela Türkiye'nin bölgeyle olan ekonomik ilişkileri hacim olarak büyük olmasa da son dönemlerde diğer ülkeler gibi bölgeyle olan gerek ticari ilişkilerini gerekse Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) yoluyla insani yardım faaliyetlerini artırmıştır.

Diğer taraftan bugün bölgede yatırım ve ticari ilişkiler bağlamında Çin aktif olarak görülse de Afrika ile tarihi bağları kuvvetli olan Avrupa Birliği (AB) bağımsızlık sonrası süreçte iki bölge arasındaki ekonomik bağları kaybetmemek ve daha da güçlendirmek için ikili ticareti yeniden tasarlayacak Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları programını ele almaktadır. Bu kapsamda AB ile Afrika arasındaki ticareti yeniden tasarlamak için iki bölge arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları müzakereleri başlatılmıştır.

Afrika ülkelerinin tamamına yakınının işlenmiş tarımsal ürün ve sanayi ürünleri üretmede yaşadıkları sıkıntılar göz önünde tutulduğunda bölgenin en önemli ticaret ortağı olan AB ile karşılıklı ticarete tarifelerin ve kotaların kaldırılmasını öngören Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının etkileri önem arz etmektedir. Bu bağlamda bölge ülkelerinin kamu gelirleri içindeki tarife gelirlerinin büyük bir paya sahip olması, ihracatlarının ağırlıklı olarak işlenmemiş tarımsal ürünlerden oluşması ve buna karşılık ithalatlarının yiyecek ve işlenmiş sanayi ürünlerinden oluştuğu göz önünde tutulduğunda iki bölge arasında karşılıklı tarifersiz sisteme geçilmesiyle oluşacak refah etkisi ile ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin araştırılması bu çalışmanın ana konusudur.

AB ile Sahra altı Afrika (SAA) arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşması kapsamında müzakere halinde olunan dört farklı bölge kapsamında, karşılıklı tarifelerin kaldırılmasıyla bölge ülkelerinin yaşayacağı ekonomik etkileri her bir bölge için ayrı ayrı kısmi denge modeli kullanarak ortaya koymaya çalıştık. İlk olarak, Afrika'nın az gelişmişliğinin tarihi ve coğrafi nedenleri ele alınmış ve bölge

ülkelerinin yapısal sorunlarına yer verilmiştir. Daha sonra bu ortaklığın gelişim sürecine ve kapsamına değinildikten sonra kullanılan yöntem ve bu yöntem sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2. AFRİKA’NIN AZ GELİŞMİŞLİĞİ ÜZERİNE

SAA az gelişmişliğini açıklayan farklı birçok çalışma mevcuttur. Ancak “Afrika neden az gelişmiştir?” sorusuna verilen cevapların temelinde iki önemli görüş vardır. Kurumsal iktisat anlayışı bölgedeki ilk yerleşimcilerin karşılaştıkları yaşamı etkileyen sağlık problemleri gibi önemli nedenlerle Avrupalıların kolonileşme stratejilerinin ‘destructive’ yani sömürüye dayanan kolonileşme şeklinde ortaya çıkması şeklinde açıklar. Coğrafi iktisat anlayışı ise gerikalmışlığı Afrika kıtasının coğrafi konumu ve buna bağlı iklim koşulları ile değerlendirmektedir.

İlk bahsettiğimiz akıma göre az gelişmişlik koloni süreci ve bağımsızlık sonrası süreçteki yönetim ile ilişkilendirilmektedir. Avrupalı sömürücülerin ülkenin kurumsal yapısına veya fiziksel alt yapılarına hiçbir katkı yapmadan doğrudan üretimin hammadde olarak ihracatına odaklanmışlardır. Acemoğlu ve arkadaşlarına göre (2000:9) Avrupalı kolonilerin gittikleri topraklarda karşılaştıkları yaşam koşullarındaki farklılıklardan yola çıkarak oluşan kurumsal yapı ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Kolonileşme stratejisi yerleşilecek bölgedeki yaşam koşullarına yani hastalık ortamının olup olmasına bağlı olarak şekillenmiş ve hastalıktan ölenlerin fazla olduğu bölgelerde yerleşim düzeni kurmadan direkt olarak sömürü sistemi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum Afrika’nın bazı bölgelerinde öyle bir hal almıştır ki örneğin Kongo Belçika imparatorunun özel malı gibi görünüp sömürülürken buna karşılık Neo-Avrupalılar diye tabir edilen Avrupalıların gidip yerleştiği ve kurumsal yapıyı tesis ederek fiziki altyapının güçlendirildiği ülkeler Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve ABD şeklinde diğer bölgeler olmuştur. Başlangıç koşulları yani ilk yerleşimcilerin karşılaştıkları ölüm oranları ve buna bağlı kolonileşme stratejileri kalıcı kurumları şekillendirmiş ve en nihayetinde bu kalıcı kurumlar bugünkü ekonomik gelişmeyi şekillendirmiştir.

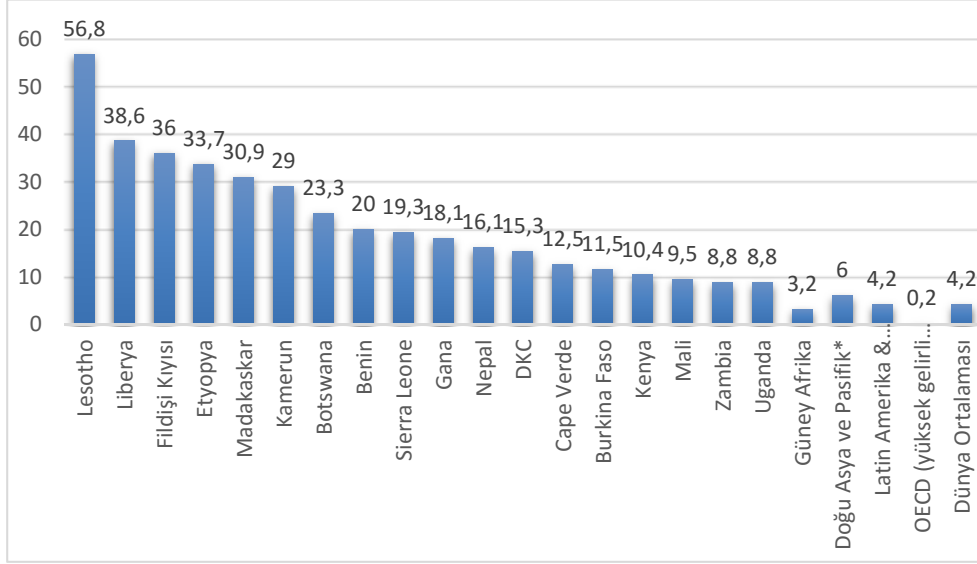
M. PİŞKİN

Buna karşılık Sachs (2001:12) ve Gallup ve Sachs (1999:5)'e göre ise Afrika'nın geri kalmışlığı kurumsal zeminin ötesinde Afrika'nın konumlandığı coğrafi alan ile ilişkilidir. Mevsimsel iklimin yaşandığı bölgelerdeki tarımsal verim tropik bölgelere göre %51 daha fazladır. Ayrıca tropikler hastalıkların yayılmasını sağlayan fiziki ekolojiye sahip olduğundan sağlık düzeyinin düşük olmasına ortam hazırlar. Afrika'nın tarihte başına bela olan ölümcül hastalık sıtmanın tropikal bölgelerle güçlü bir bağının olduğu gerçeğinden hareketle tropikal coğrafya ile ekonomik koşulların ilişkisi açıklanmaktadır. Son zamanlarda gerçekleştirilen bazı çalışmalar coğrafi değişkenlerin önemini olmadığını söylese de bu makale tropikal bölgelerdeki üretim teknolojilerinin diğer bölgelere kıyasla iki önemli alanda aksadığını göstermektedir. Bu iki önemli alan tarım ve sağlıktır.

Sachs (2001:32)'e göre mevsimsel iklimlerin gözlemlendiği bölgelerin tropikal bölgelere kıyasla 4,5 kat daha fazla kişi başına milli hasılaya sahiptir. Yine aynı çalışma bulgularına göre denize yakın mevsimsel iklimin yaşandığı bölgelerde bu oran tropikal bölgelere oranla 6,3 kat daha fazladır.

Bugün bölgenin tüm bu sebeplerle ekonomik kalkınmışlık göstergeleri diğer bölgelere kıyasla oldukça geridedir. Bunlardan en önemlisi uluslararası ticarete bölgenin payının oldukça düşük olmasıdır. Bölge ülkelerinin diğer gelişmiş ülkelere kıyasla rekabet edebilirliği oldukça düşüktür. Sahra-altı Afrika ülkelerinin yiyecek ve sanayi malı talepleri yurtiçi üretimleri yetersiz olduğundan ithalat yoluyla karşılanmaktadır ve bunu ürettikleri az miktarda işlenmemiş tarımsal ve yer altı kaynakları ile karşılamaya çalışmaktadırlar (Rosegrant ve diğ., 2001:12). Bu sebeple Sahra altı-Afrika diğer bölgelere kıyasla dış ticarete en fazla bağımlı bölgedir.

Kamu gelirleri açısından bakıldığında da dış ticaret üzerinden alınan vergiler kamu kaynaklarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Öyle ki bu oran Afrika ile benzer dış ticaret-milli hâsıla oranına sahip olan (bknz. Şekil. 1) Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde dahi çok daha düşük seviyededir.

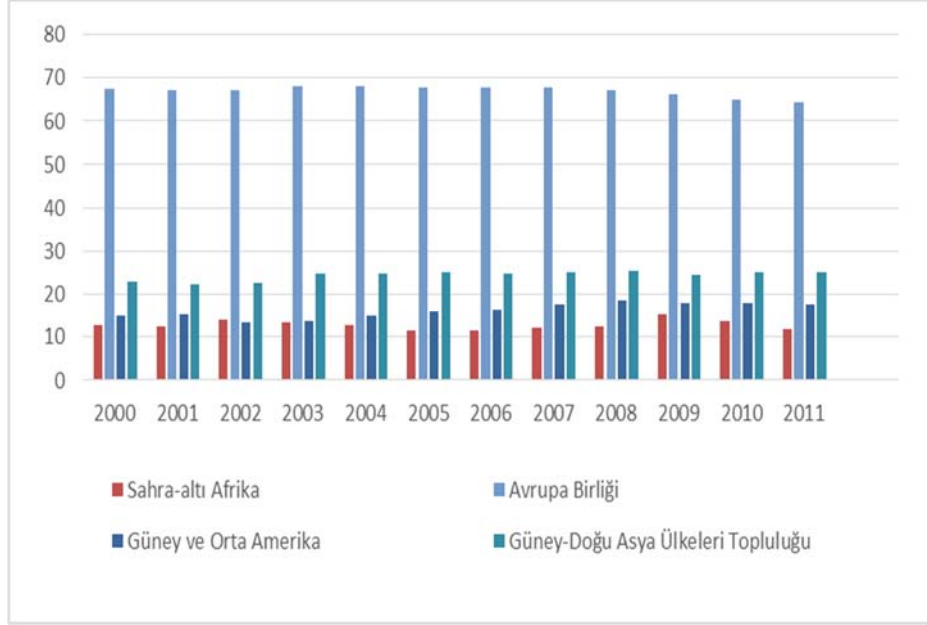
Şekil 1. Kamu gelirleri içindeki tarife gelirlerinin payı

Kaynak: Dünya Bankası, 2011, Dünya Kalkınma Göstergeleri

Şekil 1’de bazı Afrika ülkelerinin tarife gelirlerinin toplam bütçelerine oranı verilmiştir. Görüldüğü gibi dünya ortalamasının çok üzerindedir. Buradan hareketle Sahra-altı ülkeleri dış ticaretten aldıkları tarife gelirlerine de oldukça bağımlı haldedirler. Bu nedendir ki bu tür ekonomilerde tarife gelirlerinde oluşacak herhangi bir açığı diğer vergilerle kapatmak oldukça zordur.

Bir diğer önemli husus Sahra-altı ülkelerinin kendi aralarında yapmış oldukları ticaretin dünyadaki diğer bölgelere mukayeseye çok daha düşük seviyede olmasıdır. Bu oranın geçtiğimiz on yıllık süreçte %10-12 olduğu gözlenmektedir (bknz. Şekil 2).

M. PIŞKİN

Şekil 2. Bölgelere Göre Bölge İçi Ticaret Oranları

Kaynak: UNCTADstat, 1995-2012

Bölge içi ticaretin toplam ticaretteki yoğunluğu açısından bakıldığında Avrupa Birliği en yüksek bölge içi ticaret oranına sahiptir. Coğrafi olarak birbirini yakınsayan ülke gurupları arasındaki ticaretin en düşük olduğu bölge şekil 2’de görüldüğü gibi Sahra-altı Afrika bölgesi olup, 2002 yılı dışında 2000-2011 yılları arasında Güney ve Orta Amerika bölgesinin altında kalmaktadır.

Douillet (2012)’ e göre bölge içi ticaret kıta dışı olan ticarete göre daha fazla çeşitte ve daha işlenmiş ürünlerden oluşmaktadır ve bu nedenle Afrika içi ticaret Afrika ülkeleri adına endüstriyel üretimi ve yapısal dönüşümü sağlamak adına daha büyük potansiyele sahiptir. Yine aynı çalışmaya göre Afrika’nın geleneksel pazarlar için ürettiği dar bir yelpazeye sahip çoğu tropik tarım ürünlerinden oluşan tarımsal üretimini kendi iç ihtiyaçlarına yönelttiğinde Afrika çiftçisi adına en büyük pazar potansiyelinin oluşacağı söylenmektedir. Rosegrant ve arkadaşlarına göre (2001:12) Afrika çiftçisi için en büyük pazar potansiyeli özellikle yiyecek tahılları için iç pazarda ve bölgesel pazarlarda vardır. Yine aynı çalışma bulgularına göre Afrika’nın geleneksel pazarlar için ürettiği dar bir yelpazeye sahip çoğu tropik

tarım ürünlerinden oluşan tarımsal üretimini kendi iç ihtiyaçlarına yönelttiğinde Afrika çiftçisi adına en büyük pazar potansiyelinin oluşacağı söylenmektedir.

Bölge içi ticaretin artması ülkelerin birbirlerine uyguladıkları tarifelerin düşürülmesi ile olanaklı hale geleceğinden ekonomik bütünleşme çabaları büyük önem arz etmektedir. Küçük ve denize kıyısı olmayan Afrika ülkeleri ölçek ekonomisine sahip olamamaları ve yüksek ulaşım maliyetleri yüzünden dış pazarlarda rekabet edebilir durumda değillerdir. Bölgesel bütünleşme küçük ekonomilerin ölçek ekonomisi yaratmasını sağlar ve dış yatırımlar için daha elverişli bir ortam oluşturur.

Küçük ekonomiler diğer etkin üretici ülkelere girdi alsalar ve dünya fiyatlarından bu işledikleri ürünü ihraç etseler dahi yapılan bu ticaretin oldukça masraflı olduğu yönünde bulgular bulunmaktadır (Winter ve Martins, 2004). Winter ve Martins (2004) bunun arkasında yatan sebepleri; ölçeğin yetersiz olması yüzünden ticarete konu olan malların miktarındaki azlık, altyapının yetersiz olması ve rekabetin yetersiz olması ya da hiç olmaması şeklinde değerlendirmektedir.

Diğer taraftan Afrika'nın iç kesimlerindeki denize kıyısı olmayan ülkeler diğer kıyı ülkelerine ulaşım altyapısı ve karşılıklı ticaret politikaları konularında oldukça bağımlıdırlar. Collier ve arkadaşlarına göre (2006) Afrika'nın büyük bir ülke kesimi tarafından karşılaşılan coğrafi zorluklarını aşmak ancak birlikte hareket ederek oluşturulacak doğru politika tercihleri ve yatırım kararlarıyla mümkün olabilecektir. Yine Collier ve arkadaşlarına göre (2006) komşu ülkelere birindeki ekonomik büyümenin diğerine olan etkisi, örneğin denize kıyısı olmayan ve Afrika dışındaki bir bölgede komşu ülkedeki %1'lik bir ekonomik büyümenin diğer ülkeye etkisi %0.6 iken, bu yayılma etkisinin (*spillover effect*) Afrika ülkelerinde hiç olmadığı bulunmuş ve bunun en önemli nedeni bölgesel bütünleşmenin yokluğu olarak değerlendirilmiştir.

Sahra-altı Afrika gibi birbirinden farklı özelliklere sahip ülkelerin ekonomik entegrasyonu bundan daha da zor gözükmektedir. Bu yüzden bölge ülkelerinin

birden fazla ekonomik entegrasyon planı ile müzakere halinde olmaları şaşırtıcı değildir.

3. YENİ BİR ORTAKLIĞA GEÇİŞ

1945 sonrası sömürsüzleşme sürecinde Fransa eski sömürgelerini eski adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) şemsiyesi altına sokmak istemiştir. On sekiz Afrika devleti ve Madagaskar ile AET arasında ilk Youné Anlaşması (1963) imzalanmıştır. 1963'de ilk Youné konvansiyonu ile Afrika ve Avrupa Komisyonu arasında bir kontrat zemininde ilk ortaklık sağlanmış oldu. Bu konvansiyon çoğu frankafon olan 18 Afrika ülkesi ile AET arasında imzalanmıştır. Bu oluşum Youné'nin ticari prensibi karşılıklılık ilkesine ve ayrımcı olmama prensibine dayanmaktaydı. Bu özeliği ile Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarına benzemektedir.

1972 yılına gelindiğinde Bürüksel katılım anlaşması ile topluluğa katılan İngiltere beraberinde İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerini de getirmiştir. Fransız Afrika'sı ile İngiliz eski Afrika sömürgelerinin yanında Karayip ve Pasifik ülkeleri de dahil olmuş, AET ile Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) arasında 28 Şubat 1975'te imzalanan ilk Lomé anlaşması imzalanmış ve böylece AET ile AKP arasındaki ilişkilerin temel taşı oluşturulmuş ve kaybedilmek istenmeyen tarihsel ilişkiler devam ettirilmiştir.

Lomé konvansiyonlarının genel hedefi endüstriyel gelişim, gıda güvenliği ve kendine yetkin kalkınma olmuştur. Bu konvansiyon büyük ölçüde ekonomisi tek ürüne bağlı ülkeler için fiyat dalgalanmalarından etkilenmesini engellemeye yönelik STABEX (*Stabilization Export Earnings System*) sistemini getirmiştir. Ticari ayağında bu konvansiyonlar karşılıklılık ilişkisine dayanmayan ayrımcı bir ticari anlaşmadır. Bu boyutuyla bakıldığında Youné'ye göre radikal bir değişiklik yapılmıştır. Bölgedeki gelişmekte olan ülkeler tarafından bu değişiklik olumlu olarak karşılanmış ve endüstriyel kalkınma için bir fırsat olarak görülmüştür.

Diğer taraftan, Afrika tarım ürünleri ihracatında 2008'e kadar bir düşüş trendi görülmektedir ve bu oran 1960'larda %9 seviyelerinde iken bugün %2'lere kadar gerilemiştir (Douillet, 2012:63). Bu düşüş bağımsızlık sonrası süreçte Afrika ile

onun en büyük ticari ortağı olan AB arasındaki çeşitli tek taraflı imtiyaz hakkı içeren ticari anlaşmalara rağmen gerçekleşmiştir. Bu durumu tersine çevirip tek taraflı imtiyazlı ticaretten karşılıklılık ilkesine dayanan, bölge ekonomilerini global pazarda rekabet edebilir kılan ve farklı ürünlerin üretilip satılmasını hedefleyen yeni bir anlayış, Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları (EOA) kapsamında ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

ABD ve Çin gibi ülkelerin de ticari münasebetlerini artırdığı Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) oluşumu ile tarihi bağlarını koparmayı göze alamayan Avrupa Birliği (AB), ticarete karşılıklılık ilkesinin benimsendiği yeni bir süreci 'Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları' ile yeniden dizayn etmek istemektedir. Bu oluşum ile SAA ülkeleri ve AB arasında iki tarafında birbirine ticari anlamda simetrik (karşılıklılık) imtiyaz tanıdığı bir süreç başlayacaktır. 2000-2008 arası süreçte Lomé tipi ayrıcalıklı ticaretten EOA'na geçiş süreci olarak öngörülmüş ve bu süreçte Cotonou Anlaşması çerçevesinde AB ve altı bölgeden oluşan AKP ülkeleri arasında müzakereler devam ettirilmiştir.

Aralık 2007'ye kadar 75 AKP ülkesinden 35'i EOA imzalamıştır. Geri kalan ülkeleri ise 3 grupta toplamak mümkündür. İlki, 29 En Az Gelişmiş Ülke (EAGÜ) statüsündeki ülke olup, 'Everything but Arms' (EBA) altında tek taraflı imtiyazlı ticaretten yararlanmaya devam edebilirken bu ülkelerin EOA'ya katılması ülkelerin üretim yapılarına bağlı olarak elde edebilecekleri ayrıcalıklara bağlı olmaktadır. İkincisi, Güney Afrika olup, hali hazırda AB ile serbest ticaret anlaşmasına sahiptir (TDCA). Ve son olarak Pasifik bölgesi ve üç gelişmekte olan Afrika ülkesi EOA'ya katılmayarak Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne (Generalized System of Preferences) düşmüştür (CTA, 2010).

4. METODOLOJİ

Ticaret politikasındaki değişiklikler esasen genel denge analizleri kapsamında hem daha güçlü (robust) sonuçlar vermekte hem de oluşan politika değişikliğinin ikincil etkilerini de (sektörler arası etkiler gibi) ortaya koymaktadır (Jallab ve diğ., 2005:38). Ancak çalışmanın konusu Sahra-altı Afrika ülkelerinin tamamını

M. PİŞKİN

kapsadığından ve Afrika ülkelerinin birçoğunda genel denge modeli için gerekli detaylı veriler henüz olmadığından kısmi denge modelleri bu açıdan daha elverişli hale gelmektedir. Yine uluslararası ticaret politika analizlerinde yaygın olarak kullanılan *Global Trade Analysis Project* (GTAP) modeli ve veri tabanı da bu ülkelerin bir kısmını detaylı veri eksikliğinden ötürü kapsamamaktadır (Jallab ve diğ., 2005:38).

Diğer taraftan bu çalışmada, kısmi denge modeli kullanılmıştır. Bunun ilk ve en önemli nedeni Sahra-altı Afrika ülkelerine ait veri sağlayan ve bahsi geçen dört alt bölgede analiz yapmayı mümkün kılan *World Integrated Trade Solution* (WITS) veritabanının varlığı ve bu veritabanı ile uyumlu çalışan SMART benzetim (simulation) modelidir. İkinci olarak kısmi denge modelinin kullanılması Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarının karşılıklılık prensibine dayanmaktadır. Bu model AB ile herhangi bir sahra altı ülkesi arasındaki ticari serbestleşme etkisini diğer bölge ülkeleriyle olan etkileşiminden bağımsız olarak değerlendirmeye imkan vermektedir.

SMART benzetim modeli çok taraflı taife kesintileri, tercihli ticaret serbestleştirmeleri ve *ad hoc* tarife değişiklikleri gibi ticaret politikası analizlerini destekleyen analitik modüllerden oluşmaktadır. Bu analitik modüllerin teorik temeli dinamik etkileri sabit tutan standart kısmi dengeye dayanmaktadır. Bu çalışmada AB ile müzakere halinde olunan tarifelerin karşılıklı kaldırılmasını içerecek Ekonomik Ortaklık Anlaşmalarını Afrika'daki dört alt bölge çerçevesinde ticaretin dışlanmasını gösterecek ticaret saptırım etkisini, tarifelerin kalkması ile yaşanacak tarife gelir kaybını gösteren gelir etkisini ve en nihayet tüketimin artması ile oluşacak refah etkisini SMART kısmi denge modeli yoluyla analiz etmeye çalıştık.

SMART modeli Laird ve Yeats (1986)'in çalışmasına dayanmaktadır. Tüm diğer kısmi denge analizleri gibi SMART modeli de sektörler arası ilişkileri ve makro etkileri kavramamaktadır. Model farklı ülkelere ithal edilen malların tam ikame olmadığı varsayımına dayanarak ikame elastikiyetini *ad hoc* olarak 1,5

varsaymaktadır. Ayrıca ihracat sonuz elastik olup, HS-6 ayırımına tabi olan her ürün için *Armington* varsayımı geçerlidir.

Laird ve Yeats (1986:20) modele ithalat talebi, ihracat arzı ve bunların dengesini gösteren eşitlikleri göstererek başlamaktadır. Basitleştirilmiş ithalat talebi fonksiyonu k ülkesinin i malı çin j ülkesinden olan talebi ve ihracat arz fonksiyonu için de k ülkesinin i malı arzı şeklinde basitleştirilebilir:

$$M_{ijk} = f(Y_j, P_{ij}, P_{jk}) \quad (1)$$

$$X_{ijk} = f(P_{ikj}) \quad (2)$$

İki ülke arasındaki ticaret dengesi standart kısmi denge eşitliğidir:

$$M_{ijk} = X_{ijk} \quad (3)$$

j ülkesinin yurtiçi fiyatı ihracatçı ülkenin i malının fiyatının t kadar bir *ad valorem* tarife miktarı kadar fazlasına eşittir.

$$P_{ijk} = P_{ikj} (1 + t_{ijk}) \quad (4)$$

Serbest ticaret ortamında, k ülkesinden gelen j ülkesindeki i malının fiyatı *ad valorem* tarifelerdeki değişikliklerle değiştirilebilir.

K ihracatçı ülkesinin ihracat geliri basit bir şekilde eşitlik (5)'deki gibi ifade edilmektedir,

$$R_{ikj} = X_{ikj} \cdot P_{ikj} \quad (5)$$

4.1. Ticaret Yaratımı

Ticaret yaratımı serbestleşme sonucu etkin olmayan üreticilerin saf dışı kalmasıyla oluşan bir ticaret genişlemesi durumudur. *Ad valorem* cinsinden tarife ve tarife dışı diğer engellerin kalkması ya da azaltılmasıyla fiyatların değişeceği öngörülür. Bu yüzden eşitlik (1)'den (5)'e kadar olan denklemler ile ticaret yaratımını ifade etmek mümkündür.

M. PİŞKİN

Ticaret yaratımı eşitliğini türetmek için, Laird ve Yeats (1986: 21)'ı takip ederek eşitlik (4)'ün türevini alırız,

$$\partial P_{ijk} = P_{ikj} \cdot \partial t_{ijk} + (1 + t_{ijk}) \partial P_{ikj} \quad (6)$$

(4) ve (6) nolu eşitlikleri ithalat talebi elastikiyeti eşitliğinde yerine koyarak eşitlik (7) elde edilir,

$$\frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} = E_m \frac{dt_{ijk}}{(1 + t_{ijk})} + \frac{dP_{ijk}}{P_{ijk}} \quad (7)$$

(3) nolu eşitlikten hareketle

$$\frac{dM_{ijk}}{M_{ijk}} = \frac{dX_{ikj}}{X_{ikj}} \quad (8)$$

Yukarıdaki eşitlik ihracat arz elastikiyetini türetmek için kullanılacak ve eşitlik (8)'i (9)'da yerine koyup çözüp eşitlik (7)'de kullandığımızda ticaret yaratımı etkisini bulmuş olacağız. Eşitlik (3)'den hareketle ticaret yaratım etkisinin k ülkesinin i malının j ülkesine olan ihracatındaki büyümeye eşit olduğunu söyleyebiliriz:

$$\frac{dP_{ikj}}{P_{ikj}} = \left(\frac{dX_{ikj}}{X_{ikj}} \right) / E_X \quad (9)$$

$$TC_{ijk} = M_{ijk} \cdot E_X \frac{dt_{ijk}}{(1 + t_{ijk}) \cdot (1 + E_m / E_X)} \quad (10)$$

Eğer arz elastikiyeti sonsuza giderse (10) no'lu eşitlik şu şekilde ifade edilebilir,

$$TC_{ijk} = M_{ijk} \frac{(1 + t_{ijk}^1) - (1 + t_{ijk}^0)}{(1 + t_{ijk}^0)} \quad (11)$$

Burada TC_{ijk} tarife değişikliğinden ve ilgili ticaret ortağından ithal edilen i malı için ithal talep elastikiyetinden etkilenmiş i malının dolar cinsinden toplam ticaret

yaratımına eşittir. M_{ijk} i malı için cari ithalat talebine eşittir. t_{ijk}^0 ve t_{ijk}^1 sırasıyla i malının önceki ve sonraki tarife oranlarını ifade etmektedir. O halde ticaret yaratımı şuan ki ithalat seviyesine, ithalat talep elastikiyetine ve göreceli tarife değişikliklerine bağlıdır.

4.2. Ticaret Saptırımı

Ticaret saptırımı, değişen tarifeler sonucu bir kısım ihracatçı ülkenin dezavantajlı duruma düşmesiyle ithalatçı ülkenin tarife üstünlüğünden yararlanan ülke veya ülkelerin mallarını daha önce etkin durumda olan ülke veya ülkelerin mallarına ikame etmesi sonucu tarife avantajından yararlanamayan ülkelerin dışlanması durumudur.

$$TD_{ijk} = TC_{ijk} \cdot \frac{M_{ij}}{V_{ij}} \quad (12)$$

Eğer ihracat yapan ülkeler arasındaki ikame esnekliği bilinmiyorsa ticaret saptırıcı etkiyi Baldwin ve Murray (1977)'in geliştirdiği (12) no'lu denklemde olduğu gibi hesaplamak mümkündür. Ancak bu yaklaşım için öncelikle imtiyaz tanınmayan ülke tarafından ithalat 'penetration' seviyesini hesaplamak gerekir. Bu durumu bir malın yurtiçi üretimi ve aynı malın ithalat miktarlarının toplamının aynı malın ihracatından az olması gerektiği şeklinde ifade edebiliriz.

Eğer farklı kaynaklardan gelen mallar arasındaki ikame elastikiyeti biliniyorsa yukarıdaki hesaplamayı yapmaya lüzum yoktur. Dolayısıyla ikame esnekliğini aşağıdaki gibi alternatif kaynaklardan gelen malların fiyatlarındaki bir birimlik değişimin alternatifler arasındaki tercihe etkisini türevsel olarak ifade etmek mümkündür.

'k' AB'den ithalatı ve K dünyanın geri kalan kısmından gelen ithalatı temsil etmektedir. Yukarıdaki ifadelerden hareketle alternatif tedarikçiler arasındaki oransal değişimleri, göreceli fiyatlardaki oransal değişimler ve alternatif tedarikçiler arasındaki oransal değişimler yoluyla denklem (14)'deki gibi ifade edebiliriz.

$$E_s = \frac{d \left(\frac{\sum M_{ijk}}{\sum M_{ijk}} \right)}{\left(\frac{\sum M_{ijk}}{\sum M_{ijk}} \right)} / \frac{d \left(\frac{P_{ijk}}{P_{ijk}} \right)}{\left(\frac{P_{ijk}}{P_{ijk}} \right)} \quad (13)$$

$$TD_{ijk} = \frac{M_{ijk}}{\sum_k M_{ijk} \sum_k M_{ijk} + \sum_K M_{ijK} + \sum_k M_{ijk} \cdot E_s \cdot \frac{d(P_{ijk} / P_{ijK})}{P_{ijk} / P_{ijK}}} \cdot \frac{d(P_{ijk} / P_{ijK})}{P_{ijk} / P_{ijK}} \quad (14)$$

Burada kastedilen fiyat hareketleri sadece tarifelerdeki değişmeler ve/veya tarife dışı engellerin ad valorem karşılığındaki değişmelerden meydana gelmektedir.

4.3. Toplam Ticaret Etkisi

Toplam ticaret etkisi ticaret yaratım etkisi ile ticaret saptırım etkilerinin toplamından oluşmaktadır. Laird ve Yeats (1986:24)'in de belirttiği gibi ticaret genişlemesi (toplam ticaret etkisi) ithalatçı ülke adına (11) ve (14) nolu denklemlerin toplamından oluşmaktadır.

4.4. Gelir Etkisi

Tarife geliri, tarife oranı ve ithalatın bugünkü değerine bağlı olduğundan tarife gelirlerindeki oransal artış da mevcut ithalat miktarlarındaki oransal artış ve fiyatlardaki oransal artışa denk gelecektir. Eşitlik (5)'deki ithalatın değeri ve ithalatın fiyatına göre gelirin türevi alındığında eşitlik (15) elde edilir.

$$dR_{ijk} = P_{ijk} \cdot dX_{ijk} + X_{ijk} \cdot dP_{ijk} \quad (15)$$

Eşitlik (15)'in sol tarafı eşitlik (5)'in sol tarafı ile bölünüp ve aynı işlemin tam tersini aşağıdaki gibi sağ taraf için de yaparak eşitlik (17) elde edilir.

$$\frac{dR_{ikj}}{R_{ikj}} = \frac{(P_{ikj} \cdot \partial X_{ikj} + X_{ikj} \cdot \partial P_{ikj})}{(P_{ikj} \cdot X_{ikj})} \quad (16)$$

$$\frac{dR_{ikj}}{R_{ikj}} = \frac{dM_{ikj}}{M_{ikj}} + \frac{dP_{ikj}}{P_{ikj}} \quad (17)$$

Başka bir şekilde eşitlik (17) eşitlik (18) gibi de ifade edilebilir.

$$\frac{dR_{ikj}}{R_{ikj}} = \left(\frac{dt_{ikj}}{(1+t_{ikj})} \right) \cdot E_m + \left(\frac{(1+E_x)}{(E_x+E_m)} \right) \quad (18)$$

4.5. Refah Etkisi

Refah etkisi tarife ve tarife dışı engellerin azalması ya da ortadan kalkmasıyla düşen fiyatlar sonucu ithalatçı ülkedeki tüketicinin yararına bir durumun oluşmasıdır. Tarifelerdeki olası değişiklik pahalı yurtiçi üretiminin ucuzlaşan ithal malına ya da tersi olarak pahalılaşan ithal malların ucuz yurtiçi üretime ikame edilmesiyle sonuçlanabilir. Bu bağlamda tüketicinin refahındaki değişiklik şu şekilde ölçülür:

$$W_{ijk} = 0.5(dt_{ijk} \cdot dM_{ijk}) \quad (19)$$

Buradaki 0.5 katsayısı önceki tarife değeri ile değişen tarife değeri arasındaki ortalama etkiyi gözlemlemek için kullanılır. Eşitlik (19) ihracat arz elastikiyetini sonsuz varsayar. Aksi durum ithal eden ülkedeki ithal mallarının fiyatlarının tarifedeki değişimden daha az değişeceği anlamına gelmektedir. Bir başka şekilde ihracatçı ülkedeki ihracat arz elastikiyetinin sonsuzdan küçük olduğu durumda fiyatların öncekinden daha yüksek olması anlamına da gelir.

5. ANALİZ SONUÇLARI

AB ile müzakere halinde olan bölgeler sırasıyla; Doğu ve Güney Afrika Bölgesi, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu, Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği ve son olarak Güney Afrika Kalkınma Birliği bölgeleridir. Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları kapsamında bu dört bölgeye ait her bir ülke için karşılıklı

M. PİŞKİN

ticaretlerdeki tarifelerin %100 kaldırılması varsayımı altında elde ettiğimiz sonuçlar ait oldukları bölge dâhilinde sırasıyla aşağıda gösterilmektedir.

5.1. Ticaret Yaratımı Etkisi

EOA'nın karşılıklılık esasını ile tarifelerin sıfırlanması ikili ticaretin genişlemesi sonucunu doğuracaktır. Yapılan bu çalışmaya göre hiçbir ülkede ticaret saptırımı ticaret yaratımını geçmemekte, diğer bir deyişle her ülke için bu anlaşmalar pozitif ticaret etkisine sahip bulunmaktadır. Ancak ticaretin karşılıklı imtiyazlı hale gelmesiyle birlikte bölge içi ticarete Afrika ülkelerinden AB ülkelerine kayan ticaret söz konusu olacaktır.

Örneğin Doğu ve Güney Afrika Bölgesi Ekonomik Ortaklık Anlaşma bölgesinden Burundi için 27 üyeli AB'nin bu ülkeye olan ticaretindeki genişleme yaklaşık 7,2 milyon dolar kadar olacaktır (bkz Ek.1). Bu artan dış ticaretin etkisi Burundili tüketici adına yararlıdır. Çünkü tarifelerin düşürülmesi ya da kaldırılmasıyla daha ucuz olan AB malları daha az etkin ve etkili olan malların yerini alacaktır. Dolayısıyla bu ticaret yaratımı refah artırıcı bir etki olarak görülürken diğer taraftan Doğu ve Güney Afrika (DGA) bölgesi içindeki ülkelerin bu ülkeye ihracatı yaklaşık 750 bin dolar kadar azalarak ortaya ticaret saptırıcı bir etki de çıkmış olacaktır (baknz Ek.1).

Tarifelerin düşmesi ile oluşan ticari genişlemenin sektörel olarak hangi alanlarda ağırlık kazandığına baktığımızda (Ek.1) sanayi sektörünün ön plana çıktığı görülmektedir. Sanayi sektörünün oluşan ticari genişleme içindeki payı Ruanda (%60) ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC, %56) dışında ortalama %80 seviyelerindedir. Doğu ve Güney Afrika Kalkınma bölgesi için ticaret yaratımı etkisinde tarımın en yüksek paya sahip olduğu ülke ise yaklaşık %41'lik oranla Ruanda olmuştur.

Doğu ve Güney Afrika ülkeleriyle yapılan ticarete AB adına ticaretin en fazla genişlediği ülkeler Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC), Etiyopya, Kenya, Madagaskar ve Mouritius'tur (bkz. Ek.1). Bölge içi ticarete ticaret saptırması en fazla DKC, Madagaskar ve toplam ticaret etkisine oranla yüksek ticaret saptırmasının

gözlendiği Uganda olmuştur. Tüm bu veriler ışığında görülmektedir ki EOA'lar ticareti genişletici/artırıcı etkilerinin yanı sıra bölgesel entegrasyona negatif etki yapmaktadır.

Batı Afrika Ekonomik Birliği (BAEB) bölgesi DGA ülkeleri gibi AB üreticileri için hızlı bir ticaret yaratımı etkisi yaşanan bölgedir. Yapılan bu analize göre ihracatın en fazla artacağı ülkeler Nijerya (1.03 milyar \$), Gana (286.4 milyon \$), Benin (225.8 milyon \$) ve Senegal (276 milyon \$)'dir (bkz. Ek.2). Diğer taraftan Burkina Faso, Mali, Fildişi Kıyısı ve Senegal'e bölge içindeki diğer ülkelerden yapılan ihracatta oldukça fazla bir azalma görülmektedir.

Orta Afrika bölgesi bölge halinde Afrika'nın en az bütünleşmiş bölgelerinden biridir. Bu gerçek kendini Ek.3'de de görüldüğü gibi genel olarak bölge içi sapma etkisinin az olması şeklinde göstermektedir. Önemli denilebilecek ticaret hacmindeki artışların Kamerun, Kongo Cumhuriyeti ve Gabon'da gerçekleşeceği söylenebilir. Sadece Kamerun ve Çad'a diğer Orta Afrika ülkelerinden yapılan ihracatta bir azalış olduğu görülmektedir.

Güney Afrika Kalkınma Bölgesinde (GAKB) Ortaklık Anlaşmaları ile AB ticaretinin en fazla genişleyeceği ülke Angola olarak görülmektedir. Net ticaret etkisi Angola için yaklaşık 334 milyon dolar olarak bulunmuştur (bkz. Ek.4). Ayrıca Tanzanya da önemli bir ticaret genişlemesinin (86.1 milyon \$) gözlendiği ülkelerdendir.

5.2. Gelir Etkisi

Ek 1'den de anlaşılacağı üzere; AB mallarına uygulanan tarifelerin kaldırılmasıyla en fazla kayba uğrayacak DGA bölgesindeki ülkeler Etiyopya (-163.3 milyon\$), Kenya (-131.6 milyon\$) Madagaskar (-130.1 milyon\$) ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC, -117.6 milyon\$) olacaktır. Kaybolan bu tarife gelirleri karşısında AB'nin sunduğu imtiyazlardan yararlanarak ticaret yapmak bir hayli zor olacaktır (Jallab ve diğ. 2005:67). Bu ülkelerde tarifeler hiç şüphesiz endüstri politikası aracı olarak da kullanılmıştır. Kaybolan bu gelirlerin kısa vadede diğer gelir kaynaklarıyla karşılanması Afrika'nın gerçekleri göz

M. PİŞKİN

önünde tutulduğunda oldukça güçtür. Tarife gelirleri diğer gelirlere göre Afrika için daha ucuz bir yoldur ve bu gelirleri düşük verimliliğe sahip yurtiçi üretimden karşılamak daha zor bir yoldur. Tarife gelirlerinin yurtiçi diğer vergilerle ikame edilmesi refah kaybına neden olacaktır.

DGA ülkelerinin çoğunluğunda kamu gelirlerinin içerisinde tarife gelirlerinin önemli bir paya sahip olması (bkz. Şekil 1), AB ile olan ticarette tarifelerin kaldırılması Ek 1'deki gibi neredeyse ticaret yaratımına yakın kamu gelir kaybına neden olmaktadır.

Tarife gelirlerindeki azalış ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Büyük ekonomilerde bu etki daha büyük şekilde gözlemlenmektedir. Örneğin bu kayıp Batı Afrika Ekonomik Birliği'ndeki Nijerya için yaklaşık 876 milyon dolar olarak bulunmuştur (bkz. Ek.2). Nijerya'nın EOA müzakerelerini reddedip imtiyazlı ticaretten yararlanmama isteğinin arkasında yatan nedenlerden biri de bu olabilir.

Öyle ki Afrika'nın en küçük ülkelerinden Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği dahilindeki Çad için tarife geliri kaybı (-21.5 milyon \$) oluşabilecek ticaret yaratımı (18.2 milyon \$) etkisinden bile fazla çıkabilmektedir (bkz. Ek.3).

GAKB bölgesinde EOA sonucu düşen kamu gelirlerine bakıldığında, bölgenin bir kısmını kapsayan hali hazırdaki özel bir gümrük alanı ile ülkeler arasındaki ürünlerin serbest dolaşımını sağlayan Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU) dışındaki ülkelerin görece daha fazla etkilendiğini görüyoruz. Ek.4'de görüldüğü gibi bu birliğe üye Botswana, Lesotho, Namibia ve Swaziland (BLNS) ülkelerinin kayıpları diğer GAKB bölgesi ülkelerine oranla daha düşüktür. Diğer taraftan Angola, Tanzanya ve Mozambik düşen gelirlerini telafi edecek yeni vergi tabanları oluşturmak durumundadır. Ancak Angola gibi doğal kaynak çıkarımına odaklı geliri olan ülkelerde gelir vergisi veya dolaylı vergilerden oluşan altyapısı olmayan ülkelerde bu sistemi kurmak zaman alacaktır.

Burada bir diğer önemli nokta birden fazla ülkenin birlikte hayata geçirecekleri özellikle ulaşım alanındaki projelerde herhangi bir ülkeye ait gelir kaybının diğer ülkelerin programlarını da olumsuz etkileyerek adeta domino etkisi yaratacağı

gerçeğidir. Dolayısıyla oluşan gelir kayıpları çok yönlü sorunları beraberinde getireceğinden önemle irdelenmesi gereken bir konudur.

5.3. Refah Etkisi

Refah artışı hem tüketicilerin tükettikleri mallardaki fiyat düşüşlerinden hem de ithal edilen teknoloji ile üretimin daha etkin hale gelmesi ve yaşam standartlarının artması ile ortaya çıkar. Ancak kısmi denge analizlerinde ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi tüketici artığındaki değişimlerden yola çıkarak bir hesaplama yapılmaktadır.

Ticaretin serbestleşmesi ile refahın artması bu politikaların ilgi çekici kısmını oluşturur. Ancak ticaretin serbestleşmesi ile refahın artışını hesaplamak sanıldığı kadar kolay bir durum değildir. Refah değişiklikleri tüketici ve üretici artığı ile hesaplanamaz. WITS/SMART modelinde EOA ile ticaretin serbestleşmesi sonucu oluşacak refah hesaplanan refah miktarının altındadır. Çünkü WITS/SMART sadece tüketici artığındaki değişimi gözlemler ve üretici artığını yok sayar. Ticaretin serbestleştiği böylesi bir durumda ucuz AB malları ile yurt içi üreticinin negatif yönde etkileneceğini göz önünde tutacak olursak üretici artığı negatif olabilir. Dolayısıyla biz kısmi denge analizi kapsamında üretici artığına bakabilmekteyiz.

Refah etkisi büyük oranda ticaret hacmindeki genişlemeye bağlıdır. Dolayısıyla DGA bölgesi için refah artışının en yüksek olduğu Mauritius (57.5 milyon\$), DKC (26.5 milyon \$), Kenya (15.9 milyon\$) ve Etiyopya (21.2 milyon\$)'da bu etkilerin en yüksek olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Burada hesaplanan refah etkileri ekonomik sistemdeki dinamik etkileri içermediğinden yani AB mallarının yerel mallara veya DGA mallarına ikame edilmesiyle oluşan üretici artığındaki kayıpları gözlemleyemediğinden potansiyel kazançlar gerekenden fazla çıkabilir.

BAEB bölgesinin büyük ekonomileri oluşan ticaret yaratımının da görece büyük olmasıyla en fazla refah artışı yaşayabilecek ülkeler Gana (25.6 milyon \$) ve Nijerya (101.2 milyon \$) olmuştur. Diğer taraftan Mali, Togo ve Guine

M. PİŞKİN

Bissau'daki refah etkileri küçük kalmıştır (bkz. Ek.2) çünkü EOA'nın karşılıklılık ilkesi ile ticaret yaratımı diğerlerine nazaran yüksek seviyelerde oluşmamıştır.

Orta Afrika Bölgesindeki ülkelerde, toplam ticaret etkisinin fazla olduğu Kamerun, Kongo ve Gabon'da, refah artışı da fazla olmuştur. Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi daha zayıf ekonomilerde bu etki çok düşük gözükmemektedir (bkz. Ek.3).

Güney Afrika bölgesinde özellikle BLNS ülkelerindeki karşılıklı tarifelerin yüksek olmamasından bu ülkelerde ciddi miktarda ticaret yaratımı olmadığı için refah etkisi de az olmuştur. Bölgede refah etkisinin en çok gözlemlendiği ülke 24 milyon dolar ile Angola olmuştur. Güney Afrika bölgesinde refah artışı diğer bölgelere kıyasla Ek.4'de de görüldüğü gibi oldukça düşüktür.

6. SONUÇ

Sahra-altı Afrika ülkelerinin en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliği ile yürütülmekte olan Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde kurulması planlanan yeni ticari koşullar Afrika adına önemli bir ikilem ortaya çıkarmaktadır. Bir tarafta kaybedilmek istenmeyen tarifersiz ticaret koşulları ile AB pazarı, diğer tarafta Afrika dahilindeki bölgesel ticaretin geliştirilerek elde edilecek kazanımlar ve buna bağlı olarak kalkınma hedefleri bu ikilemi şekillendirmektedir.

Bu çalışma EOA'ların AB adına ticari genişleme yaratacağını ve bu ticaret yaratımının etkisiyle oluşan genişlemenin Afrika ülkeleri adına refah arttırıcı bir etkiye sahip olduğunu bariz bir şekilde göstermektedir. Ancak diğer taraftan bu ticaret yaratımı bölge içi ve bölgeler arası ticareti olumsuz etkileyerek ticaret saptırıcı etkiler de yaratmaktadır. Her ne kadar karşılıklılık prensibi ticaret genişletici bir etkiye sahip olsa da, Afrika'daki bölgesel bütünleşme çabalarının önünde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bir diğer önemli etki ise Afrika'nın önemli ticaret ortağı AB'ye karşı tarifeleri düşürmesi ile yaşayacağı tarife gelirleri kaybıdır. Bu gelirler Afrika'da kamu gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturduğundan kalkınmanın finansmanı için artı bir finans kaynağı sorununu ortaya çıkaracaktır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği ile Afrika arasında karşılıklı serbest ticareti tesis edecek Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları Afrika ülkelerinin önemli oranda gelir kalemini oluşturan tarife gelirlerinden mahrum kalmasına yol açarak kalkınmanın finansmanı noktasında yeni problemleri doğururken diğer taraftan bölge içi bütünleşme hareketine zarar vermektedir. Refah artışını sağlıyor gibi görünse de Afrikalı tüketicinin büyük bir bölümünün geçimini tarımdan sağladığı düşünüldüğünde ucuz AB tarım ve gıda malları ile bu kesimin gelirleri tehdit altına gireceğinden oluşan refah artışı anlamını yitirebilecektir.

KAYNAKÇA

ACEMOGLU, D., JOHNSON, S., ROBINSON, J. (2000), “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, *NBER Working Paper*, 7771.

BALDWIN, R. E., MURRAY, T. (1977), “MFN Tariff Reductions and Developing Country Trade Benefits Under the GSP”, *The Economic Journal*, 87(345), 30-46.

COLLIER, P., J.W. GUNNING, S. A. O’CONNELL, NDULU, B. J. (2006), “Harnessing Opportunities: How Africa Can Advance?”, *The Political Economy of Economic Growth in Africa, 1960-2000*, (Ed. B. J. Ndulu, S. A. O’Connell, R. H. Bates, P. Collier, C. C. Soludo), Cambridge University Press.

CTA, (2010), “ACP-EU Trade Issues in Agricultural and Fisheries Sectors”, 2010 Compendium, Hollanda.

DOUILLET, M. (2012), *Trade Policies and Agriculture in SubSaharan Africa*, Sciences Po, Phd Dissertation, Fransa.

DÜNYA BANKASI. (tarihsiz), Dünya Kalkınma Göstergeleri 2011, Kamu gelirleri içerisindeki tarife gelirlerinin payı, <http://issuu.com/world.bank.publications/docs/9780821387092/83?e=0>, (05.01.2016).

GALLUP, J., SACHS, J. (1999), “Geography and Economic Development”, Center for International Development at Harvard University Working Paper No.1.

JALLAB, M., KARINGİ, S., OULMANE, N., PEREZ, R., LANG, R., HAMMOUDA, H. (2005), “Economic and Welfare Impacts of the EU- African Economic Partnership Agreements”, United Nations Economic Commission for Africa.

M. PIŞKİN

LAIRD, Y., YEATS, A. (1986), "The UNCTAD Trade Policy Simulation Model: A Note on the Methodology, Data and Uses", United Nations Conference on Trade and Development, No: 19, Cenevre.

ROSEGRANT, M., PAISNER, M., MEIJER, S., WITCOVER, J. (2001), "2020 Global Food Outlook: Trends, Alternatives, and Choices", IFPRI, Washington, Ağustos 2001.

SACHS, J. (2001), "Tropical Underdevelopment", *National Bureau of Economic Research*, Working Paper, 8119.

UNCTAD. (tarihsiz), UNCTADstat, Bölge içi ticaret verileri, [http://unctadstat.unctad.org/wds/Table Viewer/tableView.aspx?ReportId=24397](http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24397), (05.01.2016).

WINTER, L. A., MARTINS, P. M. (2004), "When Comparative Advantage is not Enough: Business Costs in Small Remote Economies." *World Trade Review*, 3(3): 347-383.

Ek-1. Doğu ve Güney Afrika Bölgesi Ekonomik Ortaklık Anlaşması (1000\$)

	Toplam Ticaret Etkisi	DGA'nın Sapan Ticareti	Tarım*Endüstri*Petrol*			Gelir Etkisi	Refah/ Tüketim Etkisi
Burundi	7,162.244	-747.088	%19	%80	%1	-7,608.085	718.663
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	257,848.333	-9,389.720	%20	%60	%20	-117,604.673	26.501,340
Etiyopya	178,727.841	-803.805	%20	%79	%1	-163,328.662	21.283,458
Cibuti	5,563.595	-426.208	%21	%76	%3	-43,771.196	8.000,160
Kenya	136,828.940	-2,533.336	%17	%79	%4	-131,621.408	15.994,942
Madagaskar	102,713.312	-4,473.294	%11	%89	0	-130,165.092	7.818,487
Malawi	19,533.988	-708.622	%7	%93	%0	-18,066.869	2.399,317
Mouritius	166,926.856	-2,864.042	-	-	-	-71,117.968	57.580,281
Ruanda	22,243.348	-1,346.602	%41	%56	%3	-19,968.281	2.495,607
Zimbabve	20,718.770	-440.783	%20	%80	0	-22,507.388	2.797,577
Uganda	38,123.609	-3,565.664	%13	%85	%2	-39,536.184	4.360,208

M. PIŞKİN

Ek-2. Batı Afrika Ekonomik Birliği EOA (1000 \$)

	Toplam Tic. Etkisi	Sapan Ticareti	Tarım*Endüstri*Petrol*			Gelir Etkisi	Refah/ Tüketim Etkisi
Gana	286,478.004	-3,679.981	%13	%71	%16	-234,884.468	25,592.358
Burkina Faso	105,373.632	-12,973.150	%14	%81	%5	-59,176.395	7,401.370
Benin	225,843.495	-5,078.935	-	-	-	-136,712.943	18,213.218
Fildişi Kıyısı	197,769.077	-6,809.297	%30	%65	%5	-175,656.526	17,115.042
Guinea-Bissau	22,338.990	0	%50	%42	%8	-7,468.123	2,080.171
Senegal	276,043.129	-8,596.797	%14	%58	%28	-228,286.093	20,098.688
Nijer	144,299.014	-5,118.169	%2	%57	%41	-63,134.774	8,656.449
Nijerya	1,038,416.129	-1,411.505	%9	%86	%5	-876,195.708	101,177.958
Moritanya	146,472.909	-523.083	-	-	-	-33,876.199	11,534.738
Mali	93,149.980	-7,593.931	%14	%85	%1	-79,704.022	6,945.573
Togo	79,268.107	-2,982.687	%6	%58	%36	-45,120.987	5,227.537

Ek-3. Orta Afrika Parasal ve Ekonomik Birliği EOA (1000\$)

	Toplam Tic. Etkisi	Sapan Ticaret	Tarım*Endüstri*Petrol*			Gelir Etkisi	Refah Etkisi
Kamerun	238,973.647	-290.312	%14	%80	%6	-223,746.477	26,581.172
Kongo Cumhuriyeti	247,555.659	0	%8	%90	%2	-216,419.382	25,493.204
Gabon	205,910.725	0	%15	%82	%3	-210,693.050	21,649.928
Orta Afrika Cumhuriyeti	18,060.637	0	%13	%63	%24	-14,917.114	1,622.322
Çad	18,246.194	-778.841	-	-	-	-21,476.297	2,199.991

M. PIŞKİN

Ek-4. Güney Afrika Kalkınma Birliği EOA (1000 \$)

	Toplam Tic. Etkisi	Sapan Ticaret	Tarım*Endüstri*Petrol*			Gelir Etkisi	Refah Etkisi
Angola	334,078.549	-12,337.480	%60	%38	%2	-118,050.522	24,235.575
Botswana	5,540.189	-81.492	%3	%97	0	-6,057.383	423.578
Lesotho	904.2840	0	%5	%95	0	-892.095	74.916
Mozambik	64,994.815	-159.273	%26	%73	%1	-41,708.555	3,067.141
Namibya	13,588.518	-236.517	%6	%91	%3	-12,255.658	389.351
Swaziland	1,701.213	0	%11	%89	0	-1,995.100	171.949
Tanzanya	86,106.565	-1,279.896	%21	%76	%3	-95,558.573	10,331.879